

L.L. VETLUJSKAYANING „VAJRAYANA BUDDIZMNING FALSAFIY VA IDEOLOGIK QARASHLARINING KELIB CHIQISHI” QIYOSIY TAHLILI MAQOLA

Baxtiyorjon G‘aniboyev

SHMT dariy-ingiliz guruhi talabasi

Annotatsiya: *Buddizmning kelib chiqishi haqida ko‘plab materiallardan eshitganmiz. Bugungi maqola Vetlujskayaning maqolasi haqida bo‘lib uning maqolasini tahlil qilib chiqamiz.*

Kalit so‘zlar: *Aytareya (Rig Vedani nazarda tutadi); Kena, Chandogya (Samaveda); Kata, Taittiriya (Qora Yajurveda); Isha, Brixadaranyaka (Oq Yajurveda); Prasna, Mundaka, Mandukya (Atharaveda). Ularning eng qadimgisi "Brixadaranyaka" dir, uning yaratilishi.*

Dastavval Vetlujskayaning maqolasini tarjimasini bazi kamchiliklar bo‘lsada sizlarga havola qilaman va oxirida unga qisqacha xulosa beramiz.

„Vajrayana Buddizmning falsafiy va ideologik qarashlarining kelib chiqishi”

L.L. Vetlujskaya

“Vajrayana buddaviy an‘analari hind madaniyati elementlarini o‘zlashtirdi va ularni buddizmning yangi diniy va falsafiy asoslarida organik ravishda birlashtirdi. Qadimgi davrlarda hind madaniyati asrlar davomida saqlanib kelingan va faqat yangi madaniy shaklda o‘ralgan arxetiplarni rivojlantirdi. Psixologiyada K.G. Jungning arxetiplari "jamoaviy-ongsizlik" deb nomlanadi. "Hindiston", M.F. Albedil fikricha noyobligi shundaki, ming yillar davomida bu yerda urf-odatlar va sivilizatsiyalarning chinakam uzviyligi saqlanib kelinmoqda va hayotning o‘rnatilgan asoslari va qonunlari qadim zamonlardan buyon davom etib kelmoqda va madaniyatning shafaqlarida paydo bo‘lgan tarix nurlari hozirgi zamonga qadar tarqaldi. Atrof-muhit sharoiti o‘zgardi, tabiiy ofatlar yuz berdi, ijtimoiy siljishlar ro‘y berdi, ba‘zi madaniy zonalarning markazlari karlarga va aksincha atrofga aylandi, ammo buzilmas madaniy birlik chuqur o‘tmish bilan aloqasini saqlab, davom etdi ». Ushbu bog‘lanish arxetiplar orqali amalga oshirildi.

Osmon va Yerga sig‘inish, erkak va ayol tamoyillari bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lgan proto-hind Dravid sivilizatsiyasining qadimgi unumdorlik kulti buddistlarning diniy tizimida yangi falsafiy asosda o‘zining yangi ko‘rinishini topdi. Vajrayana ramziy identifikatsiyalash seriyasidagi eng muhimlaridan biri buddizmning eng yuqori ma‘naviy tamoyillari bilan jinsiy simvolizm bilan o‘zaro bog‘liqligi, meditatsion amaliyotda erkak va ayol printsiplari - Upai va Prajnaning birlashishi va ularning ramziyligi proto-hind sivilizatsiyasi unumdorligi kulti. Proto-hind sivilizatsiyasi, Xarappa madaniyati miloddan avvalgi 2900-1300 yillarga to‘g‘ri keladi, bu miloddan avval yashagan avtoxron Dravid qabilalarining dehqonchilik madaniyati. Hind vodiysida Proto-hind aholisining diniy e‘tiqodlariga kelsak, ular arxeologik ma‘lumotlarga ko‘ra asoslanishi mumkin. Xarappa aholi punktlarining ibodatxona inshootlari ma‘lum bir erkak xudosiiga bag‘ishlangan. Mohenjo-Daro muhrida past taxtda o‘tirgan ko‘p yuzli "bufalo xudosi" tasvirlangan. Xudoning itifalik holati uning hayotni saqlab qolish va yangilash uchun doimiy qobiliyatini ko‘rsatadi. Bufalo xususiyatlari ko‘pincha uning ilohiy yuzini talqin qilishda ko‘rinadi, chunki uning boshi

bufalo shoxlari bilan tojlangan. Taxmin qilish mumkinki, hayvon tasviri totemistik g'oyalarga qaytadi va xudoning hayotni yangilash qobiliyati qishloq xo'jaligi jamiyatiga xos bo'lgan unumdorlik kultiga dalolat qiladi.

Buddist Tantrizm xalq sehrlari bilan bog'liq an'analarni o'zlashtirdi, xudolar panteonini o'zining diniy va falsafiy tizimiga erkaklar va ayollar tamoyillarining ikkilik simvolizmini - Upay va Prajnani qo'shib, unumdorlik kultining Dravid madaniy arxetipini o'z ichiga olgan holda, xudolarning panteonini sezilarli darajada kengaytirdi. Xuddi shu madaniy arxetip hinduizmida, hindu tantrizmida ham o'z aksini topgan. Olimlar Harappan xudosini buffalo shoxlari bilan hindu Shiva xudosi bilan taqqoslashadi, u shox shaklida soch turmagini kiyib, ayol gipostaziga ega - Shakti.

Oriy qabilalarining Hinduston hududiga kirib borishi Miloddan avvalgi XIV-XIII asrlarga to'g'ri keladi. Buddist Tantrizmning kelib chiqishini Vedalardan - oriylarning yozuvlaridan qidirish kerak.

Qadimgi Hindiston tarixidagi Vedalar davri o'rtadan boshlab o'z ichiga oladi. Miloddan avvalgi 2-va 1-ming yilliklarga qadar 2-ming yillik Vedalar bir nechta katta qismlardan, shu jumladan, u yoki bu mavzuga bag'ishlangan asarlardan, birinchi navbatda, madhiyalar yoki samhitalar to'plamlaridan iborat: Rig Veda ("Veda madhiyalari"); Atharvaveda ("fitnalar va sehrlar Veda"); Yajurveda ("Veda qurbonlik sehrlari"); Samaveda (Narsalar to'plami).

Keyinchalik har bir Veda braxmanalar bilan to'lib-toshgan - marosimdagi samhita matnlarini talqin qilishdi, aranyaks - zohidlar uchun matnlar. Shunday qilib, samhitalar va braxmanlar Vedalarning marosim qismidir, aranyakalar ularning amaliy qismidir.

Vedalik dunyoqarashning asosiy tamoyili tabiatni yaxlit ravishda xudo qilish edi. G.M. Bongard-Levin Vedalarda ikkita diniy tendentsiya aks etganini ta'kidlaydi - panteizmga va dunyo va tabiatni monistik idrok etishga. Qadimgi hindular izchil monoteizmni bilishmagan, ko'p xudolarga sig'inish hamma narsadan ustun turgan yagona shaxssiz printsipga ishonish bilan birga bo'lgan. Vedik panteonining asosiy xudolari tomonidan tasvirlangan shaxssiz va hamma narsani qamrab oluvchi bir butunlik g'oyasi Vedalarni manba sifatida tan olgan qadimgi va o'rta asrlar Hindistonidagi barcha diniy maktablarning ajralmas xususiyatiga aylanib bormoqda.

Buddizmning tantrik yo'nalishi nomi - Vajrayana - vediya panteonining asosiy xudolaridan biri - Indraning atributi nomi bilan bog'liq. Indra - momaqaldiroq va halokatli elementlarning xudosi.

U "xudolar shohi" deb nomlangan va kuch va qudratning timsoli sifatida tan olingan. Uning asosiy vazifasi - qora kuchlarga, betartiblikka qarshi kurash. Indrani zulmatdan farqli o'laroq, uning quyosh kultiga bo'lgan shubhasiz munosabatini kuzatish mumkin. Indra nafaqat jangchi, balki unumdorlik kulti bilan aloqasini belgilaydigan o'simliklar va ekinlar xudosi hamdir. Rig Veda-da, Indra mayyalarining sehrli kuchidan foydalanganida janjallar haqida xabarlar mavjud. Keyingi matnlarda maya yordamida kosmik illyuziya tushuniladi, uning yordamida moddiy dunyo yaratiladi.

Rig Veda-da bu atama birinchi marta uchraydi va ko'pincha kuch bilan bir xil darajada g'alaba qozonishni ta'minlaydigan sehrni anglatadi. Buddistlar talqinida Mayya -

bu illuziya, atrofdagi dunyoni haqiqiy sifatida aks ettirish, haqiqiy bilimga yo'lda asosiy to'siq. Indraning GM ta'kidlaganidek, ma'lum axloqiy tamoyillar bilan bog'liq emasligi qiziq. Bongard-Levin, "u ochko'zlik, shahvatsevarlik, boshqa veda xudolariga qaraganda mast qiluvchi ichimlik - somaga sodiqdir". Xudo Indraning asosiy quroli vajra (Skt. Vajra - "olmos"), kosmik chaqmoq, kuch ramzi, momaqaldiroq bolta. Buddizm yo'nalishining nomi - Vajrayana - bilvosita "vajra" so'zining semantikasi bilan bog'liq. Vajra har qanday tirik mavjudotda Budda tabiatining mag'lub bo'lmasligi va abadiy mavjudligining ramzi bo'lib, ma'rifat lahzasini, oniy ma'nosini anglatadi. Bu qat'iylik, yengilmaslik, poklik xususiyatlariga xos bo'lgan eng yuqori ma'naviy kuchning ramzi.

Vajraning asosiy g'oyasi, Anagarika Govinda fikricha, ma'rifat (Bodhicitta) ongining pokligi, yorqinligi va buzilmasligidir. Olmos tabiatan rangsiz, ammo quyosh nuri ostida u ranglarning butun spektrini ochib berishi mumkin. Ta'riflangan so'zga yuqori qiymat va ahamiyatga ega bo'lgan belgi berish uchun ko'pincha "vajra", "olmos" epitellari ishlatiladi: Vajrayana, vajra aka-uka va opa-singillar, vajra gurusini. Vajra marosim ob'ekti sifatida tayoq shakliga ega - bu eng yuqori qirol hokimiyatining ramzi.

Indra singari axloqiy jihatdan cheksiz Vedik xudosining atributi Vajrayana ta'limotida ham kontseptual, ham ramziy ma'noda muhim ahamiyatga ega bo'lishining sabablaridan biri bu uning xulq-atvori orasidagi eng yashirin parallellik va eng yuqori maqsad - ma'rifatga erishish uchun haqiqiy hayot vasvasalaridan foydalanishdir.

Buddist tantraning ta'limotida, ehtiroslarni nirvanaga olib boruvchi yo'l sifatida foydalanish, ehtiroslarni o'zgartirish printsipi. Ma'naviy yo'lda ilgarilab ketgan usta oddiy odamlar nuqtai nazaridan o'zini yetarli darajada tutmasa, ma'lum tantrik xulq-atvor hodisasi mavjud.

Ushbu turdagi xatti-harakatlarning ko'plab misollari sakson to'rt Mahasiddaning hayotida tasvirlangan. II ming yillikning o'rtalariga qadar davom etgan braxmanizm davrida Miloddan avvalgi I ming yillikda Vedik xudolari o'rnini boshqalar egallaydi, xudo Brahma xudolar panteonida birinchi o'ringa ko'tariladi, u dunyo yaratuvchisidir. An'anaviy braxmanizm doirasida oltita falsafiy tizim (darshan) rivojlandi: nyaya, vaishesika, sankhya, mimamsa, vedanta va yoga. 4-asrda shakllangan yoga tizimi.

Miloddan avvalgi, Maxayana buddizmi va ayniqsa Vajrayana shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. E.A. Torchinov hind psixoteknikasi yoki umuman yoga ongning eng chuqur transpersonal holatlariga yo'naltirilganligini ta'kidlaydi.

Yoga atamasi ikki asosiy ma'noda ishlatiladi. Uning eng muhim ahamiyati - bu psixotexnikani ma'lum ong holatlariga erishish uchun vositalar va texnikalar to'plami sifatida belgilashdir [9, p. 180-181]. Yoganing xususiyati shundaki, u boshqa tizimlardan farqli o'laroq, u amaliy amalga oshirish sohasiga yo'naltirilgan.

Yoga usullari, mashqlari, mashqlari shaxsni o'zining kundalik ongi, hissiyotlari va voqelik idrokini bostirishga va boshqarishga qaratilgan. Yoga amaliy texnikasi va uslublari kompleksi juda murakkab. Uni o'zlashtirish uchun sizga qat'iyat, astsetik intizom, tana uchun ham, ong uchun ham doimiy mashqlarni bajarish, tanangizni, hattoki uning jismoniy funksiyalarini ham iroda ta'siriga bo'ysundirish qobiliyati kerak.

Ikkinchi ma'nosida "yoga" so'zi pravoslav falsafasining darshanlaridan biriga murojaat qilish uchun ishlatiladi. Yoga tizimining asosi 4-asrning qadimgi hind mutafakkiri nomi bilan bog'liq.

Miloddan avvalgi. Patanjali, da'vo qilingan Yoga Sutra muallifi, uning matnida biz yoga mashqlarining to'liq, aniq va batafsil tavsifini topamiz. Patanjalining sakkizta yoga o'zining falsafiy asoslarida Samxya darshana bilan chambarchas bog'liq, bu uning soteriologik idealini amalga oshirishdir. Shaxsning egoistik istaklari va ehtirolari bilish vositasi - aql va idrok qilingan voqelik o'rtasidagi yo'lda to'siq bo'ladi. Haqiqatni tushunish uchun sizga kerak xolis shaxssiz yondashuv, chunki shaxsiy tabiatdagi hamma narsa bu jarayonga xalaqit beradi.

Yoga usullari ongni o'ziga xos haqiqatni aks ettirish uchun aniq oynaga aylantirish, shaxsga xos bo'lgan hamma narsani yo'q qilish bo'yicha ko'rsatmalar beradi. Ko'ngil xotirjamligiga erishish yo'li ma'lum bir mavzuga bir muncha vaqt fikrlarni jamlash yoki tuzatishdir. Qadimgi hind falsafasining oltita darshanini an'anaviy ravishda taqsimlash bilan bir qatorda, falsafiy maktablarni uch qismga bo'lish:

Samxya tizimi, Vedanta tizimi va Patanjali yoga tizimiga bo'lish mumkin. Patanjalining ta'limotlarini alohida maktabda ajratib ko'rsatishga imkon beradigan yangiliklari shundan iboratki, u o'z tizimini allaqachon taniqli Samxya falsafasi asosida rivojlantirgan, u aqliy rivojlanish va ongni tarbiyalash usullarini qo'shgan. Patanjali maqsadga yaqinlashishning sakkiz darajasini aniqladi, ular Raja Yoga deb nomlanadilar:

1. Abstinentsiya (Yama). Hamma narsada o'zini tutib turish, oziq-ovqatda, hayotdagi farovonlik va ehtirolarda o'zini cheklash imkoniyatiga ega bo'lish. Aximsa printsiyaga rioya qilish - barcha tirik mavjudotlarga zarar etkazmaslik.

2. Retseptlarni bajarish (niyama). Ushbu bosqichda ahimsa printsiyi birinchi o'ringa chiqadi. Nafaqat qotillik hukm qilinadi - har qanday zarar, hatto so'z bilan.

3. Tana uchun mashqlar (asana). Ushbu bosqichda tanani kontsentratsiya qilish, jimirlatish va mashq qilish uchun sharoit yaratadigan turli xil holatlarni o'rganish, uni boshqarishni o'rganish kerak.

4. Nafas olish intizomi yoki hayotiy kuchlarni boshqarish (pranayama). Vazifa bir xil, sekin, chuqur, to'g'ri nafas olishga erishish, nafasni boshqarishni va uni sog'likka zarar yetkazmasdan ushlab turishni o'rganishdir.

5. Sezgi intizomi (pratyaxara). Bu tayyorgarlik bosqichlarining so'nggi qismi, uning mohiyati tashqi ogohlantirishlarga ta'sir o'tkazmaslik, hislaringizni o'chirish qobiliyatidir.

6. Aqlni tarbiyalash (dharama). Ushbu bosqich Mutlaq bilan birlashish holatiga birinchi qadamdir. Bu ongni hislar, istaklar va hissiyotlar ta'siridan xalos qilishdan iborat.

7. Tafakkur (dyana). Fikrni har qanday bilim ob'ekti bo'yicha aniqlash va kontsentratsiyalashdan iborat. Fikrning kontsentratsiyasi chuqurlashadi va o'ylab topilgan xayolot hodisasining asl mohiyati haqidagi bilimga yetadi.

8. Trance yoki ekstazi (samadhi) - yogik amaliyotining so'nggi bosqichi. Ramacharakaning fikriga ko'ra, samadhi holati ongning tasavvufiy modifikatsiyasi holatidir; buni o'zlari boshdan kechirmaganlarga va hattoki u bilan tanish bo'lganlarga ham yaxshi tushuntirib bo'lmaydi, chunki u o'zini ifoda etishga imkon bermaydi. Har bir qadamni

o'zlashtirishda yogi eng yuqori qobiliyatga ega bo'ladi, ularning sakkiztasi bor: atom kattaligiga kichraytirish; nihoyatda yengil bo'lmoq; o'ta og'irlashmoq; hissiyotlarni cheklovsiz cho'zish qobiliyati; chidab bo'lmas irodaga ega bo'lish qobiliyati; hamma narsaga cheksiz ta'sirga erishish; tabiat kuchlarida hukmronlik qilish; har qanday joyga ko'chirilish.

Miloddan avvalgi VII-VI asrlardan Hindistonda ma'naviy izlanishlar davri boshlandi: vedizm va braxmanizm o'z obro'sini yo'qotdi. Ma'naviy inqirozni yengishga qaratilgan birinchi urinishlar Upanishadlarda - Vedalarga ezoterik-falsafiy sharhlarda namoyish etilgan.

O'qituvchidan o'quvchiga og'zaki ravishda yetkazilgan Upanishadlarning maxfiy ta'limoti, shuningdek, Hindistonda paydo bo'lgan keyingi ta'limotlarga, shu jumladan buddizmga asos yaratdi. Umuman olganda, an'ana 108 ta Upanishadni hisobga oladi.

Turli tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, Upanishadalar soni 50 dan 235 gacha. Ularning eng obro'li va qadimiylari 10 ta: Aytareya (Rig Vedani nazarda tutadi); Kena, Chandogya (Samaveda); Kata, Taittiriya (Qora Yajurveda); Isha, Brixadaranyaka (Oq Yajurveda); Prasna, Mundaka, Mandukya (Atharvaveda).

Ularning eng qadimgisi "Brixadaranyaka" dir, uning yaratilishi Miloddan avvalgi VIII-VII asrlarga tegishli. Ushbu davrda Upanishadlarning asosiy tushunchasi shakllandi. Ushbu tsikl yodgorliklari XVI asrgacha uzoq vaqt davomida yaratilgan.

"Upanishadlar" so'zi "o'tirganlar [pastda]" degan ma'noni anglatadi.

Bu talaba o'qituvchining oyog'ida o'tirib, uni tinglayotganiga ishora qiladi.

Upanishadalar ta'limotining maqsadi falsafiy haqiqatga erishish emas, balki notinch inson ruhiga erkinlik berishdir. Keyinchalik hind falsafiy tizimlari tomonidan qabul qilingan Upanishadlarning o'ta muhim pozitsiyasi - bu o'zgarmas va harakatchan fenomenal dunyoning doimiyligi, bu mutlaq haqiqatning tashqi ko'rinishi bo'lgan Braxman. G.M. Bongard-Levin Upanishadlar ta'limoti va buddistlar ta'limoti o'rtasidagi o'xshashlikning quyidagi nuqtalarini ta'kidlab o'tdi: Buddizm Upanishadalar tomonidan joriy qilingan karma qonunini qabul qildi; bunday savolni borliq maqsadi sifatida talqin qilish ikkala tizimda ham juda yaqin (buddizmda, nirvanada, braxmanlikda - mokshada); ikkala ta'limotda ham monastirizm va zohidlikning haddan tashqari darajasi ozodlikning mutlaq kafolati hisoblanmaydi;

Buddizm, Upanishadalar singari, hayvonlarning qurbonligini rad etadi. Qadimgi hind falsafiy tafakkurining eng buyuk yodgorliklaridan biri - Bhagavad Gita ham Vajrayana diniy-falsafiy tizimini yaratish asoslaridan biridir. Matn VII asrdan boshlab yaratilgan. Miloddan avvalgi. 2-asr boshlaridan oldin Miloddan avvalgi va nihoyat III-II asrlarda shakllangan. Miloddan avvalgi.

Bhagavad Gita - Mahabxarata epik to'plamining falsafiy qismidir, uning matnida Vishnu avatari Krishna jangchi Arjunaga dunyo tartibini, borliqning printsiplarini tushuntiradi. Bhagavad Gita matni 18 bobdan iborat bo'lib, ularning har biri "yoga" so'zi bilan boshlangan. Shunday qilib, masalan, ikkinchi bob "Fikrlash yoga", uchinchisi - "Yoga harakatlari", beshinchi bob - "Amaldan uzoqlashish yoga" va boshqalar. V.S. Sementsov

"Bhagavat Gita" ning mazmuni nuqtai nazaridan "yoga" atamasining asosiy ma'nosi sifatida marosim bilimlariga erishishning turli usullarini ajratib ko'rsatdi.

Bhagavad Gita ham, Upanishadlar ham Vajrayana amaliyotiga o'tgan maxsus usul

- ba'zi formulalarni

- mantralarni talaffuz qilish orqali o'lim vaqtida to'g'ri harakat qilish zarurligini ta'kidlaydilar.

Buddist ta'limot Hindistonda kuchli ma'naviy izlanishlarga boy tarixiy davrda paydo bo'ldi. Buddizmning xususiyatlaridan biri shundaki, uning ta'limoti to'g'ridan-to'g'ri uning asoschisining psixofizik, yogik tajribasiga asoslangan. Tsarevich Siddxarta Gautama Vediya matnlarining vakolatini rad etdi va haqiqatni o'zi anglashni maqsad qilib qo'ydi. Natijada u erishgan ma'rifat noyob hodisaga aylandi va uning tajribasi Buddist Dharmaning asosini tashkil etdi va Vajrayana buddizmida yanada rivojlandi. Shunday qilib, buddizmdagi psixofizik tajriba shu kabi qimmatli bo'lib chiqdi va ta'limotning eng yuqori maqsadini (nirvana, bodhi) amalga oshirish har qanday odamga, uning millati va millati va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, mavjuddir.

Hinduizmda vaziyat sezilarli darajada boshqacha edi: haqiqiy bilimlarni o'z ichiga olgan matnlar - Vedalar asosida faqatgina yogik tajribasi qimmatli deb tan olindi. Biroq, haqiqiy bilimlarni olish mumkin bo'lgan Vedalar faqat eng yuqori varnalar vakillari uchun va to'liq hajmda faqat braxmanlar uchun mavjud edi. Buddist va hind tantrizmida bir qator umumiy fikrlar mavjud. Shunday qilib, ikkala tizimning ajralmas atributlari quyidagilardan iborat: 1) o'qituvchining majburiy to'g'ridan-to'g'ri rahbarligi - u yoki bu ezoterik usulni uzatish liniyasida bo'lgan guru; 2) yuksak ma'naviy maqsadga erishish uchun hayotning hissiy tomonlarini o'z ichiga olgan usullardan foydalanish; 3) yoga usullarini qo'llash; 4) har birining falsafiy munosabatiga mos ravishda ikkala tizimda ham bir xilda ishlatiladigan ko'p sonli aniq atamalar; 5) tizimlarning har birida ramziy jinsiy ikkilik oppozitsiyaning mavjudligi: Shakti - Shiva, Prajna - Upaya. Shunga o'xshash diniy amaliyot tizimlari bilan hinduizm va buddizmning pirovard maqsadlari bir-biriga ziddir. Hind tantrasining maqsadi - Shakti va Shiva bilan mohirlikni aniqlash, bu unga ular yaratgan haqiqat to'g'risida eng yuqori bilimlarni beradi. Buddizmida ilgari surilgan soteriologik maqsad koinot kuchlari bilan birlashish emas, balki tug'ilish va o'lishning cheksiz tsikli - samsaradan chiqishdir.

Maqolada buddizm va hinduiyikning kelib chiqishi va rivojlanish nazariyalar haqida ancha yaxshi ma'lumot keltirilgan bo'lib, Hindiston diniy talimotidan mutloq xabari yo'q insonlar ham maqolani o'qib chiqgach hind diniy talimotlarining shakllanish tarixini qisqa va tugal darajada tushunib oladi.

Maqolada yozuvchi Jung, Albedil, Bongard-Levin, Angarika Govinda, Torchinov kabi taniqli olimlarning ilmiy-tadqiqotlari natijalariga suyangan holda tugal xulosalarini bergan. Boshlanishida hind madaniyati qadimiy qarashlari haqida fikrlarini bayon qiladi. Yozuvchi hind madaniyatining dastlabki ko'p xudolikka asoslanishiga sabab tabiiy ofatlar oldidagi o'zlikni keltirib ularning arxetiplar orqali og'izdan og'izga ko'chishi va bugungi kungacha qadimiylikni saqlab qolishiga sabablar keltirib bunga qoyil qoladi. Hind madaniyatining ko'plab mustamlaka huududga aylantirilishiga qaramay bu tarzda o'zligini yo'qotmaganligi

va zamonga qarab moslashish qobiliyati barcha tadqiqotchilardan tortib butun insoniyatni lol qoldirgan desak mubolag'a bo'lmaydi.

Maqolada protohind kultizmi deya tilga olingan hind qorishiq madaniyatini Vetlujskaya hind xudolari va erkak va ayol tengsizligi kabi masalalarni izohlab o'tadi.

“Oriy qabilalarining Hinduston hududiga kirib borishi Miloddan avvalgi XIV-XIII asrlarga to'g'ri keladi. Buddist Tantrizmning kelib chiqishini Vedalardan - oriylarning yozuvlaridan qidirish kerak. Qadimgi Hindiston tarixidagi Vedalar davri o'rtadan boshlab o'z ichiga oladi. Miloddan avvalgi 2-va 1-ming yilliklarga qadar 2-ming yillik Vedalar bir nechta katta qismlardan, shu jumladan, u yoki bu mavzuga bag'ishlangan asarlardan, birinchi navbatda, madhiyalar yoki samhitalar to'plamlaridan iborat: Rig Veda ("Veda madhiyalari"); Atharvaveda ("fitnalar va sehrlar Veda"); Yajurveda ("Veda qurbonlik sehrlari"); Samaveda (Narsalar to'plami).

Keyinchalik har bir Veda braxmanalar bilan to'lib-toshgan - marosimdagi samhita matnlarini talqin qilishdi, aranyaks - zohidlar uchun matnlar. Shunday qilib, samhitalar va braxmanlar Vedalarning marosim qismidir, aranyakalar ularning amaliy qismidir.

Vedalik dunyoqarashning asosiy tamoyili tabiatni yaxlit ravishda xudo qilish edi. G.M. Bongard-Levin Vedalarda ikkita diniy tendentsiya aks etganini ta'kidlaydi - panteizmga va dunyo va tabiatni monistik idrok etishga. Qadimgi hindular izchil monoteizmni bilishmagan, ko'p xudolarga sig'inish hamma narsadan ustun turgan yagona shaxssiz printsipga ishonish bilan birga bo'lgan. Vedik panteonining asosiy xudolari tomonidan tasvirlangan shaxssiz va hamma narsani qamrab oluvchi bir butunlik g'oyasi Vedalarni manba sifatida tan olgan qadimgi va o'rta asrlar Hindistonidagi barcha diniy maktablarning ajralmas xususiyatiga aylanib bormoqda.

Yuqoridagi fikrlari orqali yozuvchi vedalar talimotining kelib chiqishi va nazariyasiga qisqacha to'xtalib o'tar ekan vedalar qandaydir qarama-qarshilik yuzaga keladi, buni Bongard-Levinning fikrlarini keltirishida ko'rinadi. Ya'ni ikkita tendensiya haqida aytib o'tishi bilan birga o'rta asr hind falsafiy maktablari ham panteizmga asoslanganligini aytgan holda ikkinchi tendensiyani rad etadi.

Vetlujskaya tadqiqot va o'rganishlari natijasi o'laroq upanishadlar sonini 108 ta deya qabul qilgan. Buning qanchalik to'g'ri ekanligi esa bizga qorong'u.

Xulosa qilib aytganda maqola orqali yaxshi tarixiy hind qadimiy madaniyatoga oid ma'lumot olishingiz mumkin. Vetlujskayaning qadimgi hind madaniyatining shakllanishiga oid ushbu nazariyalari qanchalar haqiqatga yaqinligi va malumotlar aniqligini yuqorida keltirib o'tganimizdek uning ko'plab olimlar ilmiy tadqiqotlari natijalaridan unumli foydalanilganligi aytib turibdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Альбедиль М.Ф. Забытая цивилизация в долине Инда. – СПб., 1991.
2. Антонова К.А., Бонгард-Левин Г.М., Котовский Г.Г. История Индии. – М., 1973.
3. Бонгард-Левин Г.М. Древнеиндийская цивилизация. – М., 1980.

4. Лама Анагарика Говинда. Психология раннего буддизма. Основы тибетского мистицизма (согласно эзотерическому учению великой мантры ОММАНИ ПАДМЕ ХУМ). – СПб., 1993.
5. Львы Будды. Жизнеописания восьмидесяти четырех сиддхов. – СПб., 1996.
6. Рамачарака. Религии и тайные учения Востока. – СПб., 1914.
7. Семенов В.С. Бхагавадгита в традиционной и современной научной критике. – М., 1985.
8. Степанянц М.Т. Восточная философия: вводный курс. Избранные тексты. – М., 1997.
9. Торчинов Е.А. Религии мира: Опыт запредельного: Психология и трансперсональные состояния. – СПб., 1998.